

14. Лаптев И. Налоговое обложение молдавского крестьянства румыно-немецкими оккупантами. – Кишинев: Партиздат, 1945 – 30с.
15. Битва за Буковину. – Ужгород: Карпати, 1976. – 175с.
16. Державний архів Одеської області. – Ф.Р-2357. – Оп.1. – Спр.193. – Арк.106.
17. ЦДАВО України. – Ф. КМФ-8. – Оп.2. – Спр.230. – Арк. 98.
18. Вінціковський Т., Кязимова Г., Михайлуца М., Щетніков В. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» // Україна в другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Т.1 – К.: Наукова думка, 2011. – С.413-446.
19. Лисенко О. Нестеренко В. Окупаційний режим на Україні 1941-1943: адміністративний аспект // Архіви окупації 1941-1944. – К.: Києво-Могилянська академія, 2006. – С.762-769.
20. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского союза 1941-1945. Сборник документов и материалов: в 2-х т. /Ред. кол С. Я. Афтенюк и др. Т.1. – Кишенев: Штиинца, 1975. – 653с.
21. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху. – Вінниця: Книга-Вега, 2003. – 344с.
22. Афтенюк С. На пути к победе над фашистскими захватчиками. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. – 193с.

Ніна ПАЛАМАРЧУК

ЗАХОДИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я МАТЕРИНСТВА Й ДИТИНСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 1943-1945 РР.

Висвітлюється політика радянського керівництва в період німецько-радянської війни щодо захисту дитинства й материнства на території України. Основна увага звертається на соціальне становище дітей і їх медичне обслуговування.

Ключові слова: війна, діти, дитинство, материнство, охорона здоров'я.

The policy of soviet guidance lights up in the period of German-soviet wars in relation to

defence of childhood and maternity on territory of Ukraine. Basic attention applies on social position of children and them medical service.

Keywords: war, child, childhood, maternity, health.

Початок німецько-радянської війни 22 червня 1941 р. став відліком воєнного часу, за умов якого корінним чином змінилося становище українського народу. Війна принесла великі страждання і горе матерям і дітям. Радянська влада приділяла певну увагу охороні здоров'я та життя материнства й дитинства в країні. Актуальність дослідження визначається не тільки науковою значимістю комплексного вивчення проблеми відбудови державної системи охорони материнства й дитинства в УРСР у воєнні роки, а й необхідністю врахування практичного досвіду минулого задля успішного реформування цієї системи в Українській державі сьогодні.

На сьогоднішній день зазначена проблема досліджена досить фрагментарно як в працях радянських так і вітчизняних дослідників. Одним із перших в українській радянській історіографії обрану тему розпочав вивчати М. Коваль, який розкрив заходи центральних і обласних органів влади щодо захисту матері й дитини, навів загальні дані про чисельність дітей-сиріт і напівсиріт [9]. Роль трудових колективів і їх профорганізацій щодо забезпечення матеріальних і житлових умов життя сімей трудівників України досліджував П.М. Чернега [11]. Окремі аспекти проблеми вивчав Г.М. Голиш [7]. Комплексно й об'єктивно тема не знайшла свого розкриття в російській історіографії. Саме тому предметом нашого дослідження постає державна система охорони материнства й дитинства в УРСР воєнної доби.

Метою пропонованої праці є вивчення та аналіз стану охорони здоров'я материнства й дитинства у Радянській Україні в 1943-1945 рр. Велика Вітчизняна війна мала страшні трагічні наслідки для здоров'я неповнолітніх громадян УРСР. У період 1941-1944 рр. клініка дитячих хвороб 1-го Московського медичного інституту вивчала низку проявів патологій, характерних для воєнного часу, у дітей. Були виявлені головні загальні

порушення у дитячому організмі, серед яких морфологічні зміни тканин та органів, зміна функцій окремих органів та систем, наявність гіпота вітамінозів, зниження імунітету [8, 135-136]. Дослідники виявили, що 15-річні юнаки у 1944 р. порівняно з їхніми ровесниками у 1940 р. втратили до 5% у рості. Дефіцит ваги підлітків у 1945 р., у порівнянні з довоєнним часом, становив 10,4-15% [7,197]. Після війни у такому стані знаходилась більшість неповнолітніх, окрім того, великою була кількість дітей-інвалідів, що постраждали не тільки від бойових дій, важких умов життя, а й від перебування у німецьких концтаборах.

Про величезні збитки, нанесені здоров'ю дітей у період німецької окупації, свідчать наступні данні: лише в Харківській області за матеріалами жіночої консультації №1 Харкова, серед дітей, що знаходилися під наглядом лікарів, у віці одного року було 22% дітей з виявами гіпотрофії і 36,5 % – важкого рахіту; дітей у віці двох років – 26,9 % з гіпотрофією і 43,8 % – з рахітом; у Вінниці хворих було 16% у віці одного року і старших з виявами гіпотрофії; із дітей двохрічного віку Одеси хворих на гіпотрофію було 58% [5, 104].

Дані про велику кількість дітей з важкими формами гіпотрофії і рахіту в загальному числі дітей раннього віку, що стояли під наглядом лікарів, відображають виключно важкі для здоров'я дітей наслідки війни і німецької окупації. Доведені до крайньої міри виснаження і позбавлення будь-якої медичної допомоги, ці діти отримували в мережі деяких дитячих консультацій в 1944 р., по можливості, риб'ячий жир, вітаміни С і Д, гемотерапію, харчування із молочних кухонь.

Першими кроками на шляху відновлення системи охорони здоров'я і піклування про материнство й дитинство стали Укази Президії Верховної Ради СРСР «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним та самотніми матерям, посилення охорони материнства й дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» та заснування ордену «Материнська слава» та медалі «Медаль материнства» від 8 липня 1944 р.. Влада збільшила продовольчі пайки для вагітних жінок та годувальниць, розмір

державної допомоги, що повинна була надаватися багатодітним матерям, що мали двох дітей при народженні та третьої і кожної наступної дитини, замість існуючого положення про видачу виплат при народженні сьомої дитини. Зміни стосувались і сімейного законодавства, встановлювалася обов'язкова реєстрація шлюбу, значно ускладнювався шлюбно-розлучний процес та інше [4, 156-158]. РНК УРСР також схвалила Положення «Про порядок призначення й виплати допомоги і надання пільг вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям», згідно якого у містах багатодітним сім'ям, які мали немовлят і нагальну потребу житла, виділяли 10 % житлового фонду для поліпшення їх матеріально-побутових умов життя. Багатодітним батькам вдвічі зменшили плату за утримання і догляд дітей у дитячих яслах [11, 248]. Зазначимо, що така політика радянського керівництва частково вирішувала матеріальну сторону проблеми зростання народжуваності в державі, але мізерні пільги та виплати матерям не могли замінити дітям їх батьків, які мільйонами гинули на фронтах війни.

Важливе значення для охорони здоров'я материнства й дитинства на визволеній території УРСР стало відновлення діяльності медичних закладів дитячих лікувально-профілактичних установ, до яких відносились жіночі консультації, пологові будинки, дитячі поліклініки, ясла, будинки дитини, дитячі санаторії. На виконання зазначеного завдання радянське керівництво прийняло низку нормативних актів. Серед них Постанова РНК УРСР «Про заходи щодо поширення мережі дитячих закладів та поліпшення медичного й побутового обслуговування жінок і дітей» за № 231 від 20 лютого 1945 р. На виконання цього рішення державні органи й громадські організації розпочали роботу щодо визволення і обліку дітей сиріт і тих, що втратили батька чи матір. У першому кварталі 1944 р. на звільнених територіях України нараховувалось 67 тис. сиріт (з них 10 200 – безпритульних), а вже в грудні 1944 р. – 125 тис. сиріт (з них близько 21 тис. були безпритульними) [9, 131]. За участю трудових колективів й профспілкових організацій підприємств Ворошиловградської області у першій половині 1944 р. вдалося відновити

роботу 88 лікарень, 215 поліклінік і амбулаторій, 68 пологових будинків, 440 акушерських і фельдшерських пунктів, 175 дитячих ясел і два дитячі будинки [11,240]. Наприкінці війни, за безпосередньої участі державних і громадських організацій й особливо робітників і їх профспілок у Волинській, Тернопільській і Закарпатській областях, відновили роботу понад 150 лікарень, поліклінік і районних амбулаторій, 6 пологових будинків, 8 диспансерів, 4 санаторії і будинки відпочинку та інші медично-санітарні заклади [11, 241].

Адміністративні органи й профспілкові організації залізничників України, де жінки становили 35 % працівників, до липня 1944 р. поновили роботу 10 пологових будинків, 56 жіночих консультацій, 107 дитячих ясел і 25 санаторіїв. Прийом хворих навесні розпочала лікарня акушерської допомоги спілки залізничників у Києві.

За результатами наполегливої роботи органів влади, трудових колективів і громадських організацій протягом року вдалось відновити роботу 3805 лікувально-фельдшерських закладів, що надавали допомогу жінкам, але це лише невелика частина стаціонарної довоєнної мережі і далеко не повну кількість о закладів щодо надання допомоги вдома. У наведеній нижче таблиці показано процес відновлення медичних закладів, у тім числі пологових будинків в УРСР у 1940 – 1944 рр.:

Тип закладу	Кількість закладів	
	На I.I.-1941	На I.I. – 1945 р
Пологові будинки	255	78
Колгоспні пологові будинки	3209	717
Акушерські та фельдшерсько-акушерські пункти	3384	3010

Як видно від німецьких окупантів особливо постраждала мережа самостійних пологових будинків, розміщених переважно у містах, і селах.

Повільно відновлювали у 1944 р. мережу колгоспних пологових будинків. Якщо прийняти показник відновлення родових ліжок у бюджетній мережі за 100, то для ліжок в колгоспних родових будинках він складав лише 41,4. Майже 2,5 тис. пологових будинків у селах, що не відновили роботу в 1944 році ілюструють розміри втрат сільської мережі медичних закладів. Близько 10 тис. родових ліжок, розгорнутих в УРСР протягом 1944 р., становили менше третини всього довоєнного фонду родової допомоги [5, с. 78-79, 82].

Щодо відновлення ясельної мережі та санітарно-профілактичних закладів охорони здоров'я, то у більшості областей України на 1944 р. спостерігалися значні проблеми. План відновлення роботи ясельної мережі у Чернігівській області був виконаний тільки на 56,1 %. Таке невиконання плану пояснювалося тим, що область була сильно зруйнована німецькими окупантами і багато районів (як, наприклад, Любецький, Корюківський, Яблонський та ін.) хоч і мали велику потребу у дитячих яслах, натомість, через відсутність приміщень, матеріальних засобів, обладнання, кадрів відкрити їх не мали змоги. Великою проблемою стали масові інфекційні захворювання в постійних дитячих установах у м. Ніжині, Чернігові та інших містах і селах області. Понад 50 % дітей, які відвідували ясла перехворіли на кір [3, с. 11].

Надзвичайно гострим залишалося питання забезпечення дітей одягом, взуттям та білизною, продуктами харчування. Понад 47 % дітей, які знаходилися в дитячих будинках до грудня 1944 р. не мали пальт, 48 – взуття, 43 – ковдр, 63 % - матраців. Варто зазначити, що подібні випадки були масовими [9, с. 132]. За результатами перевірки роботи мережі закладів охорони здоров'я, що проводилася комісією РНК УРСР восени 1945 р., виявилось, що медичне обслуговування жінок і дітей у багатьох областях незадовільне. У ряді міст Ворошиловградської, Дніпропетровської, Харківської та інших областей відсутні жіночі консультації, молочні кухні, не вистачає дитячих ясел і садків, повільно поновлюють роботу пологові будинки.[11, с. 249]

Маємо відзначити, що завданням, яке потребувало негайного вирішення,

було створення системи медичного забезпечення дітей-інвалідів, яких після війни залишилась значна кількість. Лише у Харківській, Ворошиловградській та Сумській областях у 1945 р. нараховувалось декілька тисяч неповнолітніх інвалідів [7, с. 200]. Достатньо гостро постало питання з протезуванням дітей-калік, особливо тих, які не мали батьків й виховувалися в дитячих установах. Окрім того лікування дітей з фізичними вадами в республіці здійснювали тільки у Київському та частково в Черкаському дитячих будинках [1, с. 226].

У 1944 – 1945 рр. поступово відновлювали оздоровлення й відпочинок матерів та дітей у санаторно-профілактичних установах. Разом, за неповними даними органів соціального страхування і профспілкових організацій, на допомогу вагітним жінкам і матерям для догляду за дітьми було витрачено близько 6408 тис. крб., на позашкільне обслуговування, оздоровлення і відпочинок дітей – 8550 тис. крб. Для зміцнення здоров'я вагітних жінок і самотніх матерів президія ВЦРПС зобов'язала центральні, республіканські, фабрично-заводські і місцеві комітети організувати у великих промислових центрах і містах спеціальні будинки відпочинку [11, с. 249]. Влітку 1944 р. 15 тис. ясельних дітей відпочили в санаторіях. Оздоровчими заходами були охоплені в першу чергу гіпотрофіки, організовувалася санітарна група для гіпотрофіків і дітей, хворих на рахіт. Протягом серпня й вересня проходила перевірка стану фізичного і психічного розвитку дітей в яслах і будинках дитини. Найбільш масовою формою оздоровлення були піонерські табори, у роботі яких активну участь приймали профспілкові та комсомольські організації. У 1945 р. із 482 677 взятих на облік дітей відпочили 225 000 [2, арк. 8].

Певну роль у проведенні санітарно-профілактичної роботи відіграли засоби масової інформації. Радянські журнали «Жінка» та «Работница» обов'язково містили інформацію щодо профілактики чи лікування дитячих захворювань: статті «Оберігайте дітей від скарлатини», «Нервові хвороби у школярів» тощо [15, с. 19].

Війна зруйнувала систему охорони здоров'я материнства й дитинства в

УРСР. Процес відновлення медичних установ, санаторно-курортних закладів відбувався важко за нестачі коштів, обладнання, кадрів. Певних успіхів в охороні здоров'я матері й дитини вдалося досягти. Проте, звичними залишались високі показники смертності серед дітей та факти незабезпеченості дитячих закладів найнеобхіднішим.

Джерела та література

1. Державний архів Луганської області. - Ф. Р-2452.- Оп. 1. – Спр. 100.
2. Центральний державний архів вищих органів влади (далі ЦДАВО) – Ф.Р-2. – Оп. 7– Спр.4015.
3. ЦДАВО. – Ф.342. – Оп.14 – Спр. 3621.
4. Збірник законодавства про охорону материнства й дитинства / За ред. К.І.Згурської. – К.: Радянська школа, 1959. – 448 с.
- 5.Здравоохранение в УССР (статистический сборник). – К.: Госмедиздат УССР, 1957. – 142 с.
6. Здравоохранения в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Сб. док. и материалов. / Подред. М.И. Барсукова и др. – М.: Медицина, 1977. – 575 с.
- 7.Голиш Г.М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941-1945 рр. /Г.М.Голиш. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2005. – 323с.
8. Домбровская Ю.Ф.// Медико-санитарные последствия войны и мероприятия по их ликвидации: Труды Второй конференции (17-19 декабря 1946 г.). – М.: Изд-во АМН СССР, 1948. – Т.1. – С. 135-144.
9. Коваль М.В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны.-К.: Наукова думка, 1977. – 263 с.
- 10.Медведовский Э.С.Физическое развитие рабочих – подростков в военные и послевоенные годы / Э.С. Медведовский // . – С. 166-173.
11. Чернега П.М. Вклад робітників України у зміцнення воєнного-економічної могутності СРСР в роки Другої світової війни (1939-1945). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – С.425.

12. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. У 3 т. . – Т. 3. К.: Політвидав України, 1969.
13. Левин М. Что должен знать пионер во время воздушного и химического нападения // Юный пионер. – 1941. – 29 июня. – № 51.
14. Виховання дітей в умовах війни // Правда. – 1942. – 24 березня. – № 83.
15. Оберегайте дітей від скарлатини // Робітниця. – 1947. – № 1.

Станіслав КРАПИВ'ЯНСЬКИЙ

ВІЙСЬКОВІ ПОХОВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МАЛОЇ ДІВИЦІ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У статті робиться спроба ґрунтовно дослідити військові поховання селища Мала Дівиця (нині Прилуцького району Чернігівської області), долю і значення боротьби тих людей, які загинули та поховані на його території в роки Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: військові поховання, Мала Дівиця, війна, німці, червоноармійці, братська могила.

This paper attempts to thoroughly investigate military burial Maiden small village Mala Divitsia (now Priluky district, Chernihiv region), fate and significance of the struggle of those who were killed and buried on its territory during World War II.

Key words: military funeral, Mala Divitsia, war, the Germans, the Red Army, a mass grave.

Історія нашої Вітчизни складається з десятків тисяч історій сіл і селищ, малих і великих міст. У 1941-1944 р. багато з них постраждали від лихоліть